

DABID HUME (1711-1776)

Auxe dogu enpiristak edo zentzun-zaleak, geienak angland-errikoak, lortu eben filosofi-maillarik gorengoa lortu ebana, eta, ikusiko dogun lez, ez dago ain goi-mailan. Zentzunen bideak ez dau emon ondoren aundirik filosofiaren bidean. Gero, Kant aztertzen dogunean ikusiko dogu zelako alegiña egin eban filosofo onek olako mailla batera eltzeko, baiña Aristoteles´en antzeko bide batzuk artuta, ez zentzunen bidetik.

Hume filosofoa Edinburgo´n jaio zan eta bertan asi ebazan eskubide-arloko ikasketak, baiña oneik alboratu eta filosofia ta elertia ikastera sartu zan. Gero Frantze´ra ta London´era joan zan eta Europa´rik geiena ikertzeko aukerea be izan eban.

Adimena aztertzea da beronen lenengo elburua eta gero sartzten da oitura-iztia ta politika-arloa aztertze bizitzako gauzetara.

Jakituri guztiaren oiñarri beretzat giza-iztia edo antropolojia da eta ortik jotzen da zentzunen filosofiara, bere aldiko anglandarren antzera, bizi-ikasia eta azterketa egiteko. Baiña danaren elburua ez da besterik praktika baiña, dana da gizakien zoriona lortzeko bidea. Eta zoriona lortzeko gizakiak errazoiketa luzeak alboratu eta bizi-ikasi edo eksperientziatik bizi bear dau.

Artzen dauan zentzunen bideak ez dautso Hume´ri argitasun geiegirik emoten eta zalantzan, eszeptizismo osoan geratzen da.

Bere ustez, fisikak daukan besteko ziurtasuna daukan filosofia nai ba´dogu, ori lortzeko ez daukagu beste biderik bizi-ikasi edo eksperientziaren esparruan ibiltea baiña, zentzunetan aurkitu geinke olako ziurtasuna eta zentzunak izten daben gomutamen edo memorian, ez adimenean. Biziena zentzunak une beratan diñoana da, or sartzten dira irrikak eta biozkadak, baiña geratzen dan idea edo irudia ez da ain bizia eta ziurra.

Sentipenak bakoitxak bere nortasuna dauke, baiña irudimenak emoten dautse alkartasuna eta idea edo irudi biurtzen dauz eta ori egiteko, ideak alkartzeko, irudimenak iru bide artzen dauz: antzekoak izatea, alkarren ondoan egotea eta bata bestearen iturri izatea eta orrelan gure irudimeanak irudi edo idea korapillotsuak sortzen dauz.

Ideak, edo irudiak, berez banakakoak dira, esaterako lerroa, orrek irudi bat dauka.

Eta zer da Hume´rentzat kenketa edo abstrakziñoa? Ez da besterik idea edo irudi bat zentzunetara biurtzea baiña. Unibersalak izen utsak dira.

Filosofiak kontuan artu leiken irudimen utsa eta izatea bera zentzunetara daroana lenengoak dira eta or dagoz jeometria, aljebra ta matematikak. Eta orrei esa-

ten jake izatezko arazoak. Eta oneitan baieztapen edo demostraziñoak egin leikez

Egillea-egiña (causa-efecto) zer-ikusia ez daugu len-dik buruan, ez da a priori, ori be zentzunetatik datorren gauzea da, gauza bi orreik beti alkarren ondoan ikusten diralako, denporan bata beste baiña lenagokoa dalako eta beti alkarragaz doazelako sortzen da egille-egiña bikote ori. Gure ustez gauzea ez dau ondo argitzen, zeozer geiago da egille-egiña zer-ikusia.

Eta zelan eltzen da Hume norberaren buruaren ezau-gerara?

Gure aurreko mundua zentzunai or agertzen jake eta ortik jatorkuz zentzunen bidez ideak edo irudiak. Baiña zelan alkartzten da aurrean daukagun gauzea gure buruan sortu dan irudi edo ideagaz? Ori bizi-ikasiaz, eksperientziatziaz ikasi bearko dau Hume´k. Eta ez Jainkoa ekarrita Deskartes´en antzera, orrelan oker eza- gutzen doguzan gauzen errudun be Jainkoa litzakelako.

Kanpoko mundua baieztatzearen arazoak ez daua urtenbideriok diño Hume´k, geure barruko izakereak eskatzen daua esan bear gauzak or aurrean egotea.

Eta norbera zer da Hume´rentzat? Gure burua ez da besterik artu doguzan idea edo irudi guztien pilloa baiña, norbera izatea gure kontzientziaren asmakizuna da. Eta ideen alkartzetik sortzen da, antzekoak diralako, alkarren ondoan dagozelako eta bata bestearen iturri lez agertzen diralako.

Azkenean, norberaren izatea be zalantzan, eszeptizismoan, geratzen da, "Hume gizona eta Hume filosofoa" ez datoz batera. Gizona bizi da, berba egiten dau, beste antzera gauzak egiten dauz. Orrelan filosofi au zapuztuta geratzen da gizakien arazorik beiñenak argitzezko gai ez dalako.

Zer diño jokabideai edo moralari buruz Hume´k?

Ezagutzen-bidetik norbera ez da aurkitzen, baiña bai jokobidearen bidetik, gure irrikak eta gurariak aztertzen dogunzanean. Gure jokabide-arauak ez datoz burutik, ez datoz gure izakeratik, gure irrika eta egarrietatik baiña. Moralaren edo etikaren iturria atsegiña ta min eukitea dira. Onoimena atsegin jaku eta okerbidea samin dogu eta pozak edo saminak gidatzen dau gure jokabidea, orixe da morala, buru argiak jokera guztien otsein izan bear dau. Sinpatia edo sentipen bardiñak dauka emen garrantzi aundia: Alkarren antzeko gizonak altruismo edo besteai laguntzera garoaz.

Naimena ez da almen bat, jokabide bat baiña ez da, gure barruan dago sentipen ori eta ez da sortu guk nai izan dogulako. Orduan askatasunik ez daukagu, askatasuna ez da besterik bata naiz bestea egin geinkela uste

izatea baiño, baiña beti egiten dogu zerbaitek beartuta. Euki geinken askatasun-antzeko bakarra espontaneo, gura dogula, gauzea egitea da, baiña ez aukeratzeko almena.

Zer diño politikan?

Gizonak besteakaz alkartuta bizi izateko gurari bizia daukala diño eta bakartadea dala zigorrik txarrena gizkiarentzat. Berez berekoa izan arren, ba-dauka gizonak besteai laguntzeko guraria be. Ortik sortzen dira jaurlaritzak ona eta txarra zer diran esateko.

Eta erlejiñoan?

Antropolojia ren barruan sartzen dau erlejiño-ara-zoa eta ez dau aztertu bear Jainkoa nor dan, gizakiak zelako erlejiño-jokerak daukazan baiño, eta orretarako bide bakarra bizi-ikasía, eksperientzua da. Orrelan erlejiñoa be filosofiaren barruan dago. Nondik sortu ete da Hume ren ustez, erlejiño-giroko sentipen ori? Bakarbakarrik bildurretik, eriotzeari dautsagun bildurretik eta gaiztoak betiko nekeetan izango dirala eta onak betiko zorientsu biziko dirala uste izatetik. Marka ori sartu eban Egilleak berak egindako lanean. Gure Hume sinistetuna da!

Erlejiño asko izan dira eta or nastatu dira sorginkeria, itsukeria ta gogorkeria. Benetako erlajiñoa nagusi

adimentsu ta ikusi-eziña dagoala sinistea da, baiña ez dakigu ori nagusiena dan ala menpean dagoan, ez eta bakarra dan ala beste lagun batzuk daukazan, zelakoa dan. Erlejiñoa bear-bearrekoa dau gizakiak baiña ez dauka oiñarri ziurrik.

Ikusi dogu noraiñoako makaltasunera jausten da alglandarren enpirismo edo zentzenen bidea, azken baten dana zalantzan geratzeno bidera.

Enpirismu onen Hume dogu punterengoa, baiña norberaren burua ba-dagoala be ziurtatu. eziñera eldu jaku. Azkenean dana zalantzara daroa bide onek. Kant etorriko da bide batzuk zabaltzera.

An jauzi, emen zutundu, filosofiak gizakiari pentsa-bidea azaldu dautso eta billaketa egiteko askatasuna emon be bai, gauza bi oneik lagun dirala, mundu moderno edo barriari oiñarriak ipinteko ilustratuen aldia dator, jakitunen denporea, eta oneik entziklopedia ren bidez batez be, berba egingo dauskue eta gaur daukagun mundu barriaren sortzailleak eurak dira. Ez guk nai genduken modukoak, baiña sortzailleak.

OLAZAR'tar Martin'ek

EUZKO SEME ALABAK

Argiz eta biotzez
apaindurik sortu zan
erria lurrean,
lorerik bikaiñenak
gozartuz, egokiro,
bizien artean.

Mendi orlei ta zelaiz
apainduriko lurra
egoan oinpean,
atsegingarria zan
baratzen dizdizera
urdiñarenpean.

Ederra ta bakea,
gogoz, alkartu ziran
euzko izadian,
jakituria dago
izarretatik adi
inguru guztian.

Maitasuna dario
lurralde ertitsuak
zeru-goi ertzetik,
lur oro, dardar, dago
eskeintza gozoetan
biotz barrenetik.

Izadi bikain ortan
gizadi argitsua
agertu zan izez,
giza seme-alaba
urre bitxiz jantziak
zorientasunez.

Maitasun ta bakea
ziran erri gidari
zuzentasunean,
izkuntz zoragarria
erri dana onduten
jakintza bidean.

PAULIN